

Mijnheer de Spectator! (*)

„Mijnheer de Spectator!” Om dien aanhef heb ik eens iemand vreeselijk hooren lachen. Die lacher vond het dwaas, en bovendien vond hij niets heerlijks aan de Spectator. ZEd. was boekverkooper en had er geen enkele bestelling op. Maar — ofschoon de man gerust mocht lachen, aangezien de Spectator zoomin als de redactie een mijnheer is — immers indien ik mij niet bedrieg bestaat de laatste uit twee of drie mijnheeren — zoo schreef ik toch hierboven in navolging van anderen: **Mijnheer de Spectator**, en 't blijft er staan. Wat doen we niet veel in navolging van anderen, soms dwaas, bespottelijk dwaas..... **Vormen mijnheer**, je kunt alle vormen niet zoo in eens op zij zetten.

Doch ter zake. Ik wend mij tot u mijnheer de Spectator, dewijl mij in den laatsten tijd vele vragen zijn gedaan, die ik graag beantwoorden wil. In de eerste plaats — metterdaad — de dikwijls herhaalde: **Schrijf je niet meer in de Spectator?** — Liefst geen vertellingen mijnheer, ziet ge, omdat ik niet houd van afbreken — al is het stuk dan ook zoo voortreffelijk niet. De meerderheid raakt de klus kwijt, en het stuk, waarvan men trachtte een goed geheel te maken, ligt verbrokkeld. Er moet altijd weer verzameld worden, dat is niet anders.

Mijn vriend B. kon wel gelijk hebben, indien hij nu al voor de tweede maal een zinspeling in mijne woorden heeft gevonden. Geen wonder, ik wil vragen beantwoorden; die antwoorden liggen gereed, en, iets anders ligt mij op het hart. Dat moet er af!

Desiderius ik heb uw stuk „Een afscheid aan de kerk,” naar aanleiding van Dr. Pierson's jongste geschrift, in het eerste nummer voor 1866 van de Ned. Spectator, gelezen.

Ik moet daar even over spreken, want het heeft een diep leedgevoel bij mij verwekt. Hoe is het mogelijk, dacht ik na de lezing, dat beminnelijk brave, rechtschapene en veelal zoo helderziende menschen, een oogenblik in den waan komen dat Reville's: „Jan Rap” — door verstandigen althans — op hen wordt toegepast. De Génestet's Jan Rap ziet op degenen, die zich verheugen in den ondergang van al wat rein is en edel:

„Als hij 's avonds laat thuis komt psalmzingt hij: Vrijheid! Blijheid!

„Zijn geweten is van ruim fatsoen en tamelijk versleten.”

In een woord 't is de dierlijk lichtzinnige mensch.

(*) Ten einde het stuk van Erasmus, op zijn verzoek, in het vorige No. te kunnen opnemen, wordt deze brief eerst heden geplaatst.

Neen — waar streven naar volmaking is, in den edelsten zin, daar is geen Jan Rap, daar is godsdienst.

En nu over de kerk. (Ik versta onder kerk een vereeniging van menschen die dezelfde of nagenoeg dezelfde Godsvereering of Godsdienstige uiting hebben.)

Onder die vele kerken is er noodwendig éene die de zuiverste vormen heeft of er naar streeft. Ik geloof dat de nieuwe of zoogenoemde Moderne richting in het oog der edele vrije denkers — van Jan Rap spreken we niet — dan toch nog de beste richting of kerk is. Voorzichtig dan, vel den boom niet omdat zijn vruchten nog groen en onrijp zijn. — Maar gij, Desiderius, gij wilt hem niet vellen, gij wilt hem dulden. En als ge dan aan anderen die vruchten gunt, vergeet gij het lommer...? Doch waartoe die beelden. Ik bid u, blijf niet stilstaan bij de tientallen die gij kent; bij menschen onder hen, als gij, bevoorrecht boven velen met gaven van geest en van hart; neen, zie in breeder kring, denk aan de duizenden van nabij en verre, in steden en dorpen, die slaven den ganschen dag — en ze zullen er tot den einde toe zijn — om zich schatten te verzamelen en tot eer of grootheid te geraken. Zie rond, telkens verder, en juich het dan toe dat er in al die steden en dorpen nog mannen worden gevonden — wij hopen hoe langer zoo meer eenvoudige mannen, beseffend dat ze mensch zijn en niets meer, — mannen, die er in de grootste gebouwen — welke met hun hooge torens zich als boven het alledaagsche verheffen — den medemensch herinneren dat er nog iets meer en iets hoogers is, dan geld en goed, en eer en aanzien: weldoen in stilte; den naaste te geven wat hem toekomt; aan den beleediger de hand ter verzoening te reiken. Juich het toe dat er nog gewezen wordt op de schoonste bladzijden der wereld-geschiedenis, of

op de schoonste bladzijden der wereld-geschiedenis, of voorbeelden vol leven en gloed.

O, ik heb zooveel te zeggen, maar de woorden op 't papier zijn te zwak. Daar is een kerk noodig, daar zal een kerk noodig **blijven**, zoolang de mensch geen dier wordt. De mensch wil Godsvereering, hij wil, hij moet aanbidden. Gij Desiderius doet het ook. Ja innig; al bewondert ge maar het genie in den mensch, die sprank van den Ongeziene. En als ge dat doet, dan huldigt ge God. Als ge verrukt staat waar de dalende zon speelt over de rosse hei, daar aanbidt ge. En als ge sprakeloos van verrukking daar hoordet aan uw zij: Hoed af voor den grooten Schepper van hemel en aarde! gij zoudt.....

Maar hoe, twijfelde ik daaraan een oogenblik? Neen, waarlijk waarlijk neen. Maar anderen twijfelen daaraan niet waar, doch daarvan later.

.En de aanbidding van het genie, het verheven reine genie van Jezus was juist uw grootste grief tegen de kerk tot heden. Maar nu, nu wil de nieuwe richting geen genie-aanbidding meer. Zij wil — indien ik haar wel begrijp — hulde brengen en recht laten weêrvaren aan het groote genie van vóór achttien eeuwen, aan den onovertroffen dichterlijken tolk der verhevenste uitingen van het menschelijke hart. Zij wil zijn lessen volgen, die nooit in schooner en sprekender vorm werden gegeven. Zij wil prediken: „Och menschen onder dezelfde zon, hebt toch geen twist en tweedracht onder elkander, en neemt geen wraak als men u misdeed.” Immers zoo krachtig, maar tevens zoo dichterlijk klonk het: Vergeven zult ge tot zevenmaal zevenmalen; die u sloeg op den linkerwang, keer hem ook den rechter toe.” Is dát niet geniaal.

Ja, 't is nu een oud en bekend refrein, maar 't is kolossaal geniaal. Daar kunt ge niet tusschen komen, met geen speld. Al onze maaren zijn van nul en geen waarde.

Ja, zich te veredelen, te verheffen naar den rein godsdienstigen zin van Jezus, — ik meen dat deze zin de veelal zoo mystiek verklaarde heilige geest is — dat is, naar ik vertrouw, ook de leus der nieuwe richting in de kerk, die moet blijven arbeiden tot dat alle menschen — ook de zeer zeer slecht ontwikkelden, vrij zullen kunnen denken en geen herinnering meer behoeven aan hun duurste plichten, of, wilt ge, aan de eischen der ware humaniteit die wel niets anders zal bedoelen dan den naaste liefhebben en den Schepper bovenal. — Maar, hoe dikwijls zal vóór dien tijd de boom zijn blad nog verjongen? — Voorzeker, een kerk zal er noodig zijn, noodig, zoo lang de mensch behoefte heeft om een Eere! Eere! te brengen aan dien Oneindige onbegrijpelijke die de zonnen doet wentelen door het heelal en een gansche wereld onderhoudt in een enkelen waterdruppel. Noodig, zoolang de mensch gevoelt dat hij volmaakt zou kunnen zijn, maar het niet wordt op deze wereld; zoolang hij beseft dat er oneindig veel is wat hem in dit leven nimmer zal geopenbaard worden, hoezeer hij er naar haakt, ja, hoe dikwijls hij ook naar de ontsluiting van vele raadselen smacht. Een kerk zal er moeten zijn om te troosten met de gronden der hoop, dat het leven niet eindigt met dit aardsche bestaan, waar het wijst op levens vol onschuldig lijden en onverdienden hoon, op het sterven van zuigelingen, van mannen en vrouwen in de kracht van het leven, zoo uitstekend en nog zoo nuttig in hun kring; van ellendigen, kinderen van ontaarden, die rondtastten hun gansche leven in de onreinheid en stierven met een godslastering op de lippen.

Op dat alles heeft de kerk die duizenden te wijzen.

tastten hun gansche leven in de onreinheid en stierven met een godslastering op de lippen.

Op dat alles heeft de kerk die duizenden te wijzen. Ja stichten, troosten, vermanen en veredelen moet zij zonder ophouden, maar ook aansporen tot nutte werkzaamheid in het heden, om in 't eind te komen tot den blijden toon: Moed gehouden als u deze aarde ontvalt, want luister, luister naar den genialen dichter:

„Vele woningen zijn er in des Vaders huis!”

Maar immers ik wist het, Desiderius heeft hier niets tegen. De kerk besta, mits zij den ouden slenterweg verlate. Geen nieuwe wijn in oude zakken, geen.....

Maar toch wel een versterkende spijs in den aarden pan, als men tot nog toe geen porcelein bemachtigen kon. Toch liever met de grove schaaaf geschaafd dan met de zachte vlakke hand over het ruwe hout gegleden.

Hoe dan, geen doop! Geen avondmaal! Geen kerkelijke inzegening van het huwelijk meer! En waarom niet, mits geen geheimzinnige mystieke kracht daarin gelegd of gezocht wordt. Het kindje wordt opgenomen in de groote vereeniging van menschen die op dezelfde wijze naar God en volmaking streven. Met helder water wordt het gezichtje besproeid. Water, het beeld der reinheid. En dan — zou het niet goed zijn dat die ouders — velen althans — omringd van vrienden en getuigen, nog eens worden herinnerd aan de plichten die hen, met het geschenk dat ze ontvingen, zijn op de schouders gelegd, en aan God beloven: Vader wij zullen ons kindje opvoeden naar Uwen reinen wil.

Geen avondmaal! Waarom niet? Is het, in kleine plaatsen vooral, niet een aandoenlijk en plechtig middel om menschen met menschen te vereenen, hen te herinneren

dat ze gelijk zijn voor den Oneindige; dat ze liefde moeten hebben voor elkander, en dat verzoening — zoo die noodig is — hun een ongekende zaligheid schenken zal? — Maar in die groote kerken? Ja, ja! daar moet verandering komen..... of..... de menschen moeten veranderen, ik weet het niet.

En 't kerkelijk trouwen! — O, begin maar vrij uw huwelijk in het huis dat aan den Schepper aller dingen is gewijd! begin maar vrij met een lofzang aan Hem uit het hart..... Noemt gij het dwaas? Mij komt dat uur niet in de herinnering of nog wellen er tranen in mijn oogen. Dwaas? Noem dan heelemaal een huwelijk dwaas, of uw moeder een zoen geven dwaas, en zooveel, zoo ontzettend veel dwaas, bespottelijk dwaas!

Maar Desiderius, dit zeide ik niet tot u. Ik dacht niet eens meer aan u, want tot u moet ik geheel anders spreken. Gij zoudt recht hebben indien gij u gekrenkt vindt, beleedigd door een liefdeloos en onrechtvaardig oordeel van zoo velen uit den schoot der kerk — der oude vooral — dewijl zij u niet kennen, niet begrijpen en u veroordeelen omdat gij hunne vormen niet als voortreffelijk huldigen kunt, omdat hun geloof voor u geen waarheid is, en gij vrij wilt zijn en vrij wilt denken en God dienen in 't gemoed op uwe wijze, zelfs al moest het schijnen dat ge leeft zonder een God.

Maar hoe — waarom kant ge u tegen de kerk, terwijl gij slechts gewetensdwang en liefdeloozen eigenwaan te bestrijden hebt. O sla den bijl niet aan den stam waar de boom zich verjongt met frissche blaren, ofschoon ze nog teêr zijn van vorm en van kleur. Nog eens, zoolang er menschen leven zal er Godsvereering zijn, en de Godsvereering wil zich meestal uiten op breede schaal en heeft een vorm noodig, altijd een vorm.

Schrik ze niet af de jongelingen, die zich wijden willen aan de ontwikkeling der menschheid; die verlichten en voorgaan willen in het goede en zich stellen tegen dogma en gewetensdwang. Spreek ze moed in met mij, 't is zulk een schoone roeping, raad en troost te geven aan zwakken en armen, op te bouwen in het goede, den mensch te houden in den heiligen zin, in den geest die uit God is: reinheid! liefde!

En hoe, hoe zullen en kunnen ze daartoe komen in al die steden en dorpen dan binnen de grenzen — ik had haast gezegd dan binnen de muren eener kerk, die feilen zal in begrippen en vormen tot den einde toe, even als wij feilen Desiderius, even als gij en ik.

Dit moest mij van 't hart, mijnheer de Spectator! De vragen beantwoord ik nader; misschien is dit meteen wel het antwoord geweest op de vraag: Zijt ge het altijd eens met den Spectator? (*)

Jan. 1866.

J. J. CREMER.

(Wordt vervolgd.)

DRIE VRAGEN AAN DEN ERASMUS IN DEN SPECTATOR
VAN 18 JANUARJJ.

1. Gij teekent uw stukje, waarin gij beweert dat we met het christianisme niet moeten breken, maar het hervormen, Erasmus; natuurlijk naar den grooten Rotterdammer. Wie is ook weêr door het gerigt der geschiedenis in 't gelijk gesteld: Erasmus, die het catholicisme wilde

(*) Zie, als 't u in handen komt, nader mijn Nieuwe en oude orgel, uitgegeven door de Gebr. van Es, waarop Erasmus de goedheid had uw aandacht te vestigen.